

Матіяш-Гнедюк І. М.,

асистент кафедри іноземних мов

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ ЛЕКСЕМИ “WOMAN” У БРИТАНСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Анотація. У статті здійснюється спроба проаналізувати актуалізацію словникових дефініцій лексеми *woman* протягом XVIII – XXI ст. у британському медіа-дискурсі. Розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікації семантичної структури лексеми *woman* на матеріалі газетних публікацій Англії останніх чотирьох століть, враховуючи дані аналізу лексикографічних тлумачень. Використовуючи системно-лексикографічний аналіз мовної картини світу, здійснюється спроба пов'язати національно-культурні особливості англійської мови з соціально-етнічними особливостями носіїв мови.

Ключові слова: мовна картина світу, семантична структура слова, лексичне значення слова, дефініція, лексема, семема, сема.

Постановка проблеми. Лінгвістична наука останніх десятиліть переживає значні зміни у стратегічному скеруванні та концептуальних підходах. Процес експансії сучасної лінгвістики торкнувся таких спрямувань, як психологія, філософія, логіка, культурологія, етнологія, соціологія та інші антропософічні дисципліни [1, с. 2–3]. В антропоцентричному підході визнається особлива роль слова, яка полягає у його властивості фіксувати й відтворювати у свідомості людини осмислений нею фрагмент дійсності, вказувати на нього, викликати всі пов'язані з ним знання (як мовні, так і немовні) та оперувати цим фрагментом дійсності у процесі діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими про активну і конструктивну властивість мови та її здатність впливати на формування культури, психології і творчості говорили В. фон Гумбольдт і Й. Гердер. Ідеї Гумбольдта знайшли своє продовження у працях Л. Вайсгербера, О. Потєбні, Е. Сепіра, Б. Уорфа, К. Фосслера та ін. Упродовж останніх десятиліть питання мови і культури активно розробляли А. Вежбицька, Н. Арутюнова, В. Телія, М. Толстой, О. Кубрякова, В. Маслова, О. Селіванова, В. Костомаров, В. Воробйов та ін. Семантичну структуру слова докладно розглядають В. Гак, С. Кацнельсон, Є. Кузнєцов, Д. Шмельов, Ж. Соколовська, Я. Мельник та ін.

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що в сучасному мовознавстві окреслилась тенденція до вивчення мовних явищ через екстралінгвістичні фактори у тісному взаємозв'язку з ментально-структурною моделлю суспільства.

Виклад основного матеріалу. Цю статтю присвячено питанню еволюції лексичного значення лексеми *woman* і її структурних елементів (раніше виокремлених на основі аналізу словникових дефініцій [2]) у контексті еволюції словникових дефініцій та їх актуалізації у британському медіа-дискурсі. Для цього послуговуємось терміно-поняттями «лексема» і «лексичне значення слова».

У лексичній системі мови і у свідомості її носіїв слово існує у двох проявах: як одиниця лексематичного порядку –

лексема (слово у сукупності всіх його значень і форм) і як одиниця лексико-семантичного порядку – семема (лексико-семантичний варіант слова, рівнозначний окремому значенню слова) [3, с. 412; 4, с. 126–128; 5, с. 83; 6, с. 92]. Тому прийнято розглядати семантичну структуру лексеми, яка є сукупністю лексико-семантичних варіантів, пов'язаних зв'язками семантичної деривації, і семантичну структуру семем, яка є ієрархічною упорядкованістю найдрібніших значимих компонентів – сем. Таким чином, лексема є сукупністю словоформ, вона має власне лексичне значення, яке її характеризує, і граматичне значення, яке характеризує цілі класи слів, до яких належить ця лексема [7, с. 276]. Необхідно вказати, що особлива увага приділяється реалізації і репрезентації елементів лексичного значення лексеми *woman*, кодифікованих саме у тлумачному словнику, який розглядаємо як «дзеркало культури».

Слово постійно відображає зміни у структурі знання про позначуване і зберігає певним чином досвід попередніх поколінь [8, с. 75]. Тому робимо висновок, що словник є авторитетним додатковим фактором, який суттєво підвищує наукову достовірність і значущість дослідження, незважаючи на його спрямування. Вважаємо, що словник є не лише продуктом лексикографії, а й показником вектора суспільства, його ідеології. Вибір дефініції, форми використання слів залежить від ідеологічних та культурних настанов соціуму.

Ключовим положенням для цієї роботи є думка про те, що мовна картина світу є матеріальним утіленням лексико-семантичної системи мови. Погоджуючись із польським етнолінгвістом Є. Бартмінським [9, с. 269–270], ми розуміємо лексику як характерний «інвентар культури», живий і динамічний, який постійно збагачується новими одиницями; вона є своєрідним «сейсмографом, який фіксує стан розвитку суспільства, цивілізації і культури». Наш погляд можна аргументувати думкою Е. Сепіра: «лексика – дуже чутливий показник культури народу, зміна значень, втрата старих слів, творення або запозичення нових – усе це залежить від історії самої культури» [10, с. 242–243]. Це означає, що під час вивчення семантики недостатньо приділяти увагу лише суто мовним явищам. Необхідно виходити за межі мови і звертатися до світу дійсності, сприймати слова як «експоненти» культури у мові, тобто як матеріальні носії культурної інформації і, з іншого боку, як спосіб здійснення цього зв'язку між мовою і культурою.

Аналіз дефініцій в еволюційному ключі зіставляється із публіцистичними текстами відповідного періоду, що дає можливість виявити подібності і розбіжності у словникових тлумаченнях та реальному функціонуванні лексем у мовленні. Крім того, це дає змогу простежити появу нових елементів ЛЗ, некодифікованих у лексикографічних джерелах на певному етапі.

Все це дозволяє локалізувати культурологічну складову і простежити її динаміку.

Лексема **woman**, актуалізуючи поняття **жінка**, наприкінці XVIII ст. складається із компонентів *'female'* *'opponent'* to a *'man'*. Необхідно зазначити, що лексикографічно ці мікросегменти значення не вказані. Репрезентація у газетах подає більш широку низку асоціацій. Наприклад:

Those who consider women only as pretty figures, placed here for ornament, have but a very imperfect idea of the sex. It is true, women are lovely flowers, designed to heighten the complexion of nature; but, at the same time, women should not let themselves be perverted ... Women have quite another destination, and were created for more noble ends than that of being a vain spectacle; ... women thus have more than beauty. Among intelligent beings, society should not be bounded by a cold exhibition of their persons, or a dull conversation of lies and vanity. If men require the tender application of women to render them more tractable, those on the other hand, equally want the conversation of men to awaken their vivacity, and draw them from a negligence into which, if they were not stimulated, they would certainly fall. ... One sex was not designed to be the oppressor of the other; ... the intimate connection between them is for general advantage; and those ridiculous debates of superiority, are insult to nature, ... We are born women's friends, not their rivals. ... have regarded women as dangerous companions, ... they have enslaved that sex to avoid being enslaved by them (The Times, 1785).

Представлений уривок ілюструє місце жінки у патріархальному суспільстві XVIII ст. Через реалізацію компоненту *'rival'* вона постає суперником чоловіка жіночої статі, котра є «небезпечним» товаришем через сему *'dangerous'*.

Аналізуючи газетні статті XIX ст., зустрічаємо згадані вже компоненти у поєднанні із семами *'weak'*, *'wife'*, *'mother'*, *'partner'*:

A woman "the object and the victim or a base sensuality. ... a female ... had been most grossly insulted ... also women are not free from insult by those who should be their protectors. Why should any woman, no matter what may be her character, or the nature of her offence, be compelled to endure the loathsome act of searching, by a man? ... And so the miserable women ... become the sport of vulgar men ... We have here an indication of woman passing from her original state of purity and innocence, to depravity and crime (Southern Star, 1840);

The impression thus left on the mind is that after all the aim and duty of women's lives should be to become wives and mothers, that their proper sphere is the domestic hearth ... Let us grant, for the sake of the argument, it is a duty of a woman to become a wife and mother... the woman should be a wife before she is a mother ... An educated, intelligent and willing woman can learn to do almost anything with incredible swiftness, and under certain circumstances her natural instincts would aid her ... French women engage in business of all sorts with courage and sagacity... which might put many an Englishman to shame, who ... will deny that they are very women even to the tips of their fingers (Pall Mall Gazette, 1866);

It can no longer be maintained that a married woman is nobody. ... Woman's position is new. Woman herself is before the law a new creation. She has rights of her own (South Wales Daily News, 1884);

... woman had been made so much weaker than man, but the weakest of them had to bear her portion in life. ... the changes which had been affect in the law ... tended towards the establishment

of entire equality of men and women in respect of rights and responsibilities (Aberdeen Journal, 1885).

Із поданих уривків видно, що лексема **woman** використовується на позначення істоти, рівної чоловікові як його партнера. Водночас поняття жінка асоціюється із слабкістю і жертвою чоловічої агресії, об'єктом сексуального насилля, що видно з уривка 1840 р. Важливо, що семантичні компоненти *'sexual'* *'object'* уперше зустрічаємо лише у словнику XXI ст. Тобто протягом двох століть лексикографічно це значення не фіксується, але маніфестується у медіа-дискурсі як матеріальний репрезентант мови окремого періоду.

Газетні публікації XX ст. відображають тогочасні процеси щодо становлення жіночих прав і трактування жінки як повної рівні чоловікам:

... The new woman has kept her womanliness whilst acquiring a hard head and a sound business judgment. ... In a northern town a woman is running her husband's dairy business. ... she is conducting a, business in which are, employed 200 men and girls, and over 100 milk carts, mostly driven by women. The woman army-cook has come to stay, and there is no reason why women should not replace many men employed in clerical work at Army depots, training camps, military rest camps, and convalescent homes. ... Above all, women are going to take a new place in the affairs of the nation. Hitherto, their work has mostly called for no great mental effort (The Times, 1916);

Elizabeth Whiteman, Fellow and tutor in Modern History at Lady Margaret Hall, has been elected the first woman proctor of Oxford University (The Times, 1960);

Clearly no British woman need begin to worry at this stage about her role in Europe. Were she German, her role would consist of being the perfect mother ... At the same time there would be a fifty-fifty chance that she would be going out to work all day and coping in the home with no help ... It is such an effort to be a French woman. She must always be chic, well-dressed and a constantly satisfying mistress to one's husband, or lover, and yet at the same time have a completely sanguine acceptance of his other mistresses or wife. And, in theory at least, the Frenchwoman must be able to cook to perfection. ... In Italy it is the women who run society, who negotiate property sales, decide who will do what, and, 'incidentally, dominate their men. And a surprising 10 per cent of business school graduates in Italy are women. Unfortunately in Italy most women generally have to reach a considerable age before they rule the family. ... For this reason moves towards equal pay for women and the anti-discrimination Bill are important... Women in Britain often have better, freer and more truly equal lives than their counter-parts in some other countries of the EEC. It may be their role to spread their rights and lead other women to equality for women as people (The Times, 1973).

Як видно із представлених уривків, лексема **woman** чітко маніфестує компонент *'partner'*, який вказує на популяризацію зміни ролі жінки із домогосподарки на ту, яка може виконувати будь-яку роботу і займати високі позиції. Семи, які б виражали зазначену думку, не представлені у словниках.

Особливу увагу привертають публікації початку XXI ст. У них зустрічаємо появу компонента, який не має прив'язки до статевої ознаки, що є характерним для попередніх трьох століть. Наприклад:

But does it mean that a trans woman must declare over dinner, like Rebecca Root in the sitcom Boy Meets Girl, "I was born with a penis" or later in the bedroom be guilty of assault? ...It presupposes

that “man” and “woman” are rigid, narrow categories: that men are butch, sporty, muscular, and women cartoonishly “feminine”. ... But what of men who merely “identify” as women and have no surgery or hormone treatment ... But is she a woman? ... Feminists who balk at such folk being admitted to women only refuges or changing rooms, who assert that female experience has a distinct biological dimension — childbirth, menstruation, menopause — face vicious criticism from transgender activists (The Times, 2015).

Бачимо, що аналізована лексема вже не є прямим денотатом суто біологічних ознак. Можемо зробити прогноз, що компонент ‘female’ поступово переходить на периферію семантичної структури. Щодо зазначених вище сем, вони теж присутні у газетних статтях:

... *Women also tackle the bulk of the most loathed chores, such as ironing and cleaning the toilet. ... For centuries, women have campaigned for more equality in the workplace. We no longer want a man’s seat on the bus, we want his seat on the board* (The Times, 2016);

... *Angela Merkel has advantage ‘because she is a woman’, says rival. ... Angela Merkel’s challenger for power in next year’s elections has stoke controversy after saying his rival has an advantage because she is a woman* (The Telegraph, 2012).

Отже, актуалізація і динаміка компонентів лексеми *woman* у медіа-дискурсі Британії ілюструє розвиток поняття, яке стоїть за досліджуваною лексемою. Поява нових компонентів у газетних публікаціях і їх відсутність у лексикографічних довідниках відповідного періоду є яскравим доказом своєрідного «відставання» словникової кодифікації. Семантичні компоненти, не представлені у дефініціях, функціонують у живому мовленні (медіа-дискурсі) і отримують відображення у словнику тоді, коли знання і досвід, актуалізовані ними, стають загальнодоступними.

Розглядаючи семантичну структуру слова і спостерігаючи за динамікою компонентів значення, помічаємо, що дефініції теж проходить процес еволюції. Кожне століття додає до змістового наповнення дефініції, змінюється кількість семантичних компонентів, які вказують на суттєві і диференційні ознаки предмета чи явища. Словникове тлумачення із філософсько-логічного інструмента перетворюється на інструмент фіксації людського знання на певному етапі, засіб збереження і передачі інформації.

Література:

1. Meyer Ch.F. *Introducing English Linguistics* / Ch.F. Meyer. – New York : Cambridge University Press, 2009. – 271 p.
2. Матіяш І.М. Еволюція британської мовної картини світу у контексті динаміки семантичної структури лексеми «WOMAN» / І.М. Матіяш // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 34. – С. 135–139.
3. Серебренников Б.А. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / Б.А. Серебренников. – М. : Наука, 1972. – 564 с.
4. Кронгауз М.А. Семантика / М.А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуман. ун-т, 2001. – 399 с.
5. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
6. Cruse A. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics* / A. Cruse. – Oxford University Press, 2011. – 512 p.

7. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
8. Левицкий А.Э. Роль функциональной переориентации в системе словарного состава современного английского языка / А.Э. Левицкий // Вісник Харківського державного університету. Серія «Романо-германська філологія». – Харків : Константа, 1999. – № 424. – С. 75–81.
9. Bartminski J. Der Begriff des sprachlichen Weltbildes und die Methoden seiner Operationalisierung / J. Bartminski // *Tekst i diskurs – Text und Diskurs*. – 2012. – № 5. – S. 261–289.
10. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдвард Сепир ; пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. А.Е. Кибрика. – М. : ИГ «Прогресс» ; «Универс», 1993. – 656 с.
11. The Telegraph Archive [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/archive/>.
12. The Times Digital Archive [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thetimes.co.uk/archive/>.
13. British Newspaper Archive [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/?utm_campaign=wb&utm_medium=email&utm_source=bn&utm_content=160603.

Матіяш-Гнедюк І. М. Актуалізація словарних дефініцій лексеми “woman” в британському медіа-дискурсі в контексті еволюції британської мовної картини світу

Анотація. В статті здійснюється спроба проаналізувати актуалізацію словарних дефініцій лексеми *woman* на протязі XVIII – XXI століть в британському медіа-дискурсі. Розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікацій семантичної структури лексеми *woman* на матеріалі газетних публікацій Британії останніх чотирьох століть, приймаючи до уваги дані аналізу лексикографічних тлумачень. Використовуючи системно-лексикографічний аналіз мовної картини світу, здійснюється спроба зв’язати національно-культурні особливості англійської мови з соціально-етнічними особливостями носіїв мови.

Ключові слова: мовна картина світу, семантична структура слова, лексичне значення слова, дефініція, лексема, семема, сема.

Matiyash-Gnediyuk I. Actualization of dictionary definitions of the lexeme “woman” in the British media discourse in the context of evolution of the British language picture of the world

Summary. The article presents the attempt to analyse the actualization of dictionary definitions of the lexeme *woman* during XVIII – XXI centuries in the British media discourse. The transformation of the language picture of the world is examined in the context of analysis of modifications of semantic structure of the lexeme *woman* using British newspaper publications of the last four centuries regarding to the results of the analysis of lexicographic definitions. Using the systematic lexicographic analysis of the language picture of the world, the attempt to bind the national and cultural features of the English language to the socially-ethnic features of native speakers is made.

Key words: language world image, semantic structure of the world, definition, lexical meaning, lexeme, sememe, seme.